

УДК 378:78

Н. М. Самохіна

**ТВОРЧИСТЬ ЯК ПОКАЗНИК ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ ТА
ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНЬОГО
ПЕДАГОГА-МУЗИКАНТА**

Один із головних показників професіоналізму педагога-музиканта – творчість, яка є важливою на всіх етапах становлення й розвитку фахівця. Видатний педагог-музикант Л. Арчажникова, у своїх працях, наголошувала на тому, що саме художньо-творче начало є особливістю музично-педагогічної діяльності [1].

У наукових джерелах з питань педагогічної творчості знаходимо різноманітні її трактування. А. Зайцева визначає творчість як спосіб реалізації індивідом унікальних потенцій у конкретній галузі [2, с. 25]. Сучасний дослідник М. Поташник аналізує педагогічну творчість, виходячи з актуальних ідей оптимізації навчально-виховного процесу, адже пошук оптимального педагогічного рішення в конкретній педагогічній ситуації завжди пов'язаний з творчістю [3, с. 26]. І. Єрмаков вважає, що педагогічна творчість пов'язана з пошуком оптимальних і нестандартних педагогічних рішень, здатністю педагога до самовдосконалення й самоосвіти, розробки нових методик, форм, прийомів, до формування індивідуального стилю професійної діяльності. [4, с. 105].

Незважаючи на значний інтерес науковців до проблеми педагогічної творчості, поза увагою дослідників залишається проблема значущості творчості в процесі формування особистості педагога-музиканта. Вирішенню цієї проблеми й присвячено публікацію. Метою статті є аналіз творчості як ефективного способу самовираження, професійного й особистісного росту, самоутвердження й самореалізації педагога-музиканта.

Визначником процесу творчої реалізації особистості педагога-музиканта є рівень сформованих у нього професійно важливих якостей – музичних і педагогічних. Тільки їх гармонійне поєднання дозволяє вчителю музики активно включатися у вирішення актуальних проблем музичної педагогіки, відповідально вибирати соціокультурні орієнтири, виробляти ціннісні позиції, важливі для прийняття педагогічних рішень у мінливих умовах соціокультурного середовища.

Рівень музичних якостей педагога-музиканта пов'язаний з поняттям музичності, що є сукупністю здібностей до музичної діяльності особистості. Структуру музичності становить синтез музичних здібностей (елементарних і складних) та особистісних якостей. Як найбільш значимі доцільно виділити технічні здібності до конкретного виду музичної

діяльності, музичний слух та музичну пам'ять. Ці якості активізують сприйняття музики, її переживання й виконання. У процесі реалізації музичності доволі цінними задатками є фантазія та уява, які передбачають здатність представляти звучання, «мислити у звуках та образах». Взаємодія цих музичних здібностей з працездатністю, вольовими якостями, загальною культурою забезпечує високий рівень музичності.

Більш традиційний, але також творчо орієнтований характер мають здібності, пов'язані з педагогічною діяльністю фахівця. Творче мислення, педагогічна імпровізація, самоосвіта й самовиховання, інтелект та ерудиція, ініціативність, самостійність, розумова й пізнавальна активність, цілеспрямованість, рефлексивність, спостережливість, харизматичність, усвідомлена мотивація на творчу педагогічну діяльність, багатство фантазії та інтуїції – якості, володіння якими сприятиме виробленню своєрідного стилю педагогічної діяльності, усвідомленню власних музичних смаків і вподобань, здатності творчо вирішувати педагогічні проблеми.

Серед багатьох окреслених якостей, які повинен мати педагог-музикант, доцільно виділити ті, що найяскравіше демонструють рівень його творчої майстерності, а саме: артистизм, фантазія, інтуїція, емоційність, здатність до педагогічної імпровізації, професійна компетентність, креативність.

Педагогічний артистизм – якість, притаманна саме творчому педагогові, здатному до нестандартного самовираження, імпровізації й самопрезентації. У контексті музичної педагогіки артистизм доцільно розглядати як особистісний і професійний прояв педагога-музиканта. Особистісний рівень артистизму проявляється такими якостями, як: здатність до перевтілення, ініціатива, індивідуальна свобода, самостійність і відповідальність, готовність до ризику, незалежність суджень, живість, гострота реакцій, емоційність, дар музиканта-виконавця, оповідача та ін. Творче володіння методичним інструментарієм, мистецтво відбору найбільш яскравої, а не лише значимої смислової інформації, навички сценічної поведінки у виконавській діяльності, свобода асоціацій, швидке реагування на зміни, бачення незнайомого в знайомому, виявлення прихованого задуму, генерування ідей, створення нестандартних композицій із стандартних елементів, досконале мовлення – професійний рівень прояву артистизму.

Сучасний учений-дослідник О. С. Булатова стверджує, що артистизм педагога – це діяльність, „піднята до рівня мистецтва, той найвищий рівень досконалості в роботі педагога, коли уроки піднімаються на бажану духовну висоту”. І хоча артистизму неможливо навчитися, можна розвинути якості, що стосуються цього феномену: образне мислення, уяву, естетику мовлення, пластичну культуру. Розвиток і вдосконалення цих якостей – прерогатива творчого педагога [5, с. 49 – 50].

Відображення в професії педагога-музиканта широкого культурного фону, основою якого є гармонійний взаємозв'язок музичної,

загальнокультурної та психолого-педагогічної підготовки, актуалізує значимість емоційного складника в структурі особистості вчителя музики. Творча реалізація педагога-музиканта неможлива без навичок управління власним психологічним станом і керівництвом спілкування. Уміння викликати в собі емоційне налаштування на конкретний урок, адекватно виразити й передати учням необхідні естетичні емоції, здатність повторного захоплення раніше знайомим музичним матеріалом – компетенція творчого педагога. Викладач, який володіє своїми емоціями й цілеспрямовано застосовує їх на практиці, полегшує сприйняття матеріалу учнями, робить його більш цікавим і доступним. Як наслідок – в учнів зростає мотивація до навчання, сприйняття матеріалу стає більш ефективним, стосунки вчителя з учнями переходять на рівень співробітництва.

Значимість емоційного складника в процесі розвитку творчої особистості педагога-музиканта актуалізовано самою музикою – мистецтвом, здатним передавати різноманітні відтінки людських почуттів, відображати в художньо-емоційних образах життєві явища. Музика, емоційно впливаючи на учня, сприяє його трансформації з об'єкта впливу педагога в суб'єкт активної творчої діяльності.

Від емоційного ставлення до музики, її переживання невіддільне художньо-образне мислення, формування й розвиток якого так само надзвичайно важливі для творчого педагога-музиканта. Саме художньо-образне мислення передбачає наявність і розвиток таких психічних процесів і компонентів мислення, як: творче сприйняття, уява, увага, логічність, креативність, пам'ять, емпатія, асоціативність, самоконтроль, чутливість. У зв'язку з цим можемо стверджувати, що цей тип мислення – прерогатива творчого педагога, здатного мислити художніми образами в багатьох варіантах, де підсумковим показником є оригінальність образу.

Професіоналізм творчого педагога-музиканта немислимий без фантазії й уяви – якостей, що є не тільки окремою характеристикою психіки представників цієї професії, але й універсальним виміром людини й культури, загальною формою продуктивності, конструктивності й творчості. Саме фантазія, яка являє собою вихід за межі «даного», у сферу буття культури, є засобом виявлення безкінечного в процесі творчої реалізації педагога-музиканта, репрезентує його сутнісні якості, сприяє професійному зростанню й розвитку майстерності. Здійснюючи процес трансцендентування, педагог-музикант самовизначає й самовиражає свою сутність. Сконструйований у процесі переходу від небуття до буття особливий творчий простір безпосередньо впливає на особистість педагога, активізуючи його творчий потенціал.

Однією з визначальних характеристик професіоналізму творчого педагога-музиканта є педагогічна емпатія – здатність до послідовного прояву розуміння зовнішнього світу людини в мовленні й діях, у цілях прогнозування й адекватного впливу на поведінку. Педагог, який має

емпатичні вміння, здатен управляти своїми емоціями, долати внутрішню замкненість, пізнавати й засвоювати соціокультурні цінності.

Емпатичне спілкування – запорука якісної міжособистісної взаємодії на рівні педагог – вихованець, вихованець – педагог, педагог – інший педагог. Чутливість до емоційного стану іншої людини, знання законів емоційної регуляції й діяльності, високий рівень сензитивності, соціального інтелекту, психологічної гнучкості, адаптивності – ці якості не лише є показниками рівня емпатії в педагога-музиканта, але й указують на його схильність до інноваційної поведінки.

Орієнтована на отримання нового продукту й оволодіння відповідними інтелектуальними технологіями, інноваційна поведінка актуалізується в життєдіяльності саме творчого педагога, який перебуває в постійному пошуку нових шляхів рішення. Дотримуючись такого стилю поведінки, педагог здатен проявити власну індивідуальну своєрідність, досягти успіху у виконавській та педагогічній діяльності.

Здійснення педагогом-музикантом його творчої природи неможливе без розуміння самого себе, уміння зосередитися на собі, коригувати власну свідомість, діяльність, спілкування. У зв'язку з цим у процесі становлення й розвитку творчого педагога-музиканта, актуалізується значимість рефлексивних механізмів, які передбачають не тільки знання про себе, але й здатність до розуміння й усвідомлення себе на особистісному та професійному рівнях. Саме рефлексія є підґрунтям професійної творчості викладача-музиканта, мотивованого інтересом і пошуком нового.

Стан рефлексії – константний стан творчого педагога-музиканта, екзистенційно пов'язаного зі своєю професією. Розвиток педагогічної рефлексії у викладача музики сприяє вирішенню багатьох кардинально важливих питань: підготовці до самореалізації в музично-педагогічній сфері, виробленню програми вимог до себе, до процесу й результату професійної діяльності, усвідомленню змісту музично-педагогічного складника професії, набуттю зацікавленого, критичного ставлення до різних її аспектів, послідовному збагаченню професійного досвіду в музично-педагогічній діяльності, доведенню її до рівня актуальних психолого-педагогічних і соціокультурних потреб.

Здатність до рефлексійних дій педагога-музиканта є запорукою розвитку його професійно-творчих якостей, механізмом, який сприятиме неперервності його професійного розвитку в майбутньому. Рефлексія в професійному становленні майбутнього вчителя музики є не лише засобом, але й метою навчання, не лише процесом самопізнання, але й змістом, джерелом особистісного досвіду, чинником актуалізації розвитку професіоналізму музиканта-педагога.

Саме прийоми рефлексії, що забезпечують усвідомлення педагогом його творчої індивідуальності, створюють основу для наповнення його професійних дій ціннісним смислом, прагненням і здатністю до творчого пізнання й перетворення власної музично-

педагогічної дійсності. Значима в усіх видах педагогічної діяльності рефлексивна функція актуалізується під час педагогічної імпровізації, що є показником рівня професіоналізму, креативності й майстерності педагога. Як зазначають дослідники (В. Н. Харькіна, В. І. Загвязинський, В. А. Канн-Калік, Н. Д. Никандрова), педагогічна імпровізація являє собою унікальний механізм трансформації педагогічних і загальнокультурних знань, умінь, навичок у педагогічні дії творчого характеру.

Творча за своєю суттю, педагогічна імпровізація передбачає вміння приймати оптимальні в конкретній ситуації професійні педагогічні рішення, мати творче самопочуття, розподіляти й концентрувати увагу, творчо спілкуватися, миттєво й адекватно аналізувати ситуацію й приймати рішення, органічно переходити від експромтного до запланованого варіанта діяльності.

Серед особистісних характеристик, притаманних творчому педагогові, який активно використовує імпровізацію для розв'язання різноманітних педагогічних ситуацій, доцільно виділити такі: сприйнятливість до всього нового, товариськість, гнучкість і оригінальність мислення, винахідливість у нестандартних педагогічних ситуаціях, розвинута інтуїція, увага, широкий кругозір. Навички педагогічної імпровізації актуалізують креативну природу педагога-музиканта, надають його професійній діяльності творчого характеру.

Отже, дослідивши значимість творчості в процесі становлення особистості педагога-музиканта, доходимо таких висновків:

- творчість – невід'ємний складник професіоналізму педагога-музиканта, ефективний спосіб його самовираження, професійного й особистісного зростання, самоствердження й самореалізації в професії;
- професіоналізм особистості педагога-музиканта конкретизується креативністю, професійно орієнтованою мотивацією, ціннісним ставленням до самовдосконалення й творчої самореалізації в професії;
- активаторами процесу професіоналізму особистості педагога-музиканта є механізми самоорганізації, які пробуджуються в процесі його професійно-творчої діяльності;
- область прояву музично-педагогічної творчості не обмежена особистістю педагога-музиканта, а проектується на його діяльність. У зв'язку з цим подальшого дослідження потребує проблема особливостей творчої діяльності педагога-музиканта.

Список використаної літератури

1. Арчажникова Л. Г. Активизация творческих качеств учителя музыки в процессе методической подготовки / Л. Г. Арчажникова // Повышение эффективности развития творческих качеств учителя музыки в процессе вузовского обучения. Межвуз. сб. науч. тр. / Моск. гос. заоч. пед ин-т. – М. : МГЗПИ, 1991. – С. 12 – 20. **2. Зайцева А. В.** Творча

самореалізація: теоретичні засади / А. В. Зайцева //Мистецтво та освіта. – 2007. – № 4. – С. 24 – 28. **3. Поташник М. М.** Педагогическое творчество: проблемы развития и опыт: пособие для учителя / М. М. Поташник. – Киев: Рад.,шк., 1988. – 189 с. **4. Життєва компетентність особистості: від теорії до практики: наук.-метод. посіб.** / за ред. І. Г. Єрмакова. – Запоріжжя: Центріон, 2005. – 640 с. **5. Бочкарєв Л. Л.** Психология музыкальной деятельности / Л. Л. Бочкарєв. – М.: Классика XXI, 2006. – 352 с.

Самохіна Н. М. Творчість як показник індивідуальності та професіоналізму майбутнього педагога-музиканта

У статті досліджено значущість творчості в процесі формування особистості педагога-музиканта, охарактеризовано якості фахівця, що демонструють рівень його творчої майстерності, а саме: артистизм, фантазія, інтуїція, професійна компетентність, креативність.

Ключові слова: музично-педагогічна творчість, професіоналізм, педагог-музикант, професійна компетентність.

Самохина Н. Н. Творчество как показатель индивидуальности и профессионализма будущего педагога-музыканта

В статье исследована значимость творчества в процессе формирования личности педагога-музыканта, охарактеризованы качества специалиста, демонстрирующие уровень его творческого мастерства, а именно: артистизм, фантазия, интуиция, профессиональная компетентность, креативность.

Ключевые слова: музыкально-педагогическое творчество, профессионализм, педагог-музыкант, профессиональная компетентность.

Samokhina N. M. Creation as an indicator of individuality and professionalism of a future pedagogue-musician

In this article significance of creation in the process of forming of a personality of a pedagogue- musician is analyzed, qualities of a specialist, which demonstrate the level of his creative experience, including: artistry, imagination, intuition, professional competence, creativity, are characterized.

Key words: creation as an indicator of individuality and professionalism of a future pedagogue- musician.

Стаття надійшла до редакції 18.01.2012 р.

Прийнято до друку 27.04.2012 р.